

ТАЪЛИМ МУАССАСА ТАЛАБАЛАРИ ЎРТАСИДАГИ АКАДЕМИК МОБИЛЛИК ВА УЛАРНИНГ ФАОЛИЯТИНИ БАҲОЛАШ МЕЗОНЛАРИ

Курганова Роза Нуридиновна

*Ўзбекистон Республикаси Қуроли кучлари академияси
Тиллар кафедраси рус тили фани ўқитувчиси,
Қуроли кучлар хизматчиси*

Аннотация: Ушбу мақолада академик мобиллик дастури бўйича ўқитиш ҳақида олимларнинг фикрлари келтириб ўтилган. Академик мобилликни ташкил этишда ҳал қилиниши керак бўлган умумий вазифалар ва академик мобилликнинг ривожланганлигини баҳолаш мезонлари ва кўрсаткичлари кўрсатиб берилган.

Калит сўзлар: мобиллик дастури, грантлар тизими, ўзгарувчанлик, таълим кластери, мониторинг босқичлари, баҳолаш мезонлари.

Аннотация. В данной статье представлены взгляды ученых на обучение по программе академической мобильности. Обозначены общие задачи, решаемые при организации академической мобильности, а также критерии и показатели оценки развития академической мобильности.

Ключевые слова. программа мобильности, грантовая система, вариативность, образовательный кластер, этапы мониторинга, критерии оценки.

Таълим муассаса талабалари ўртасида академик мобиллик дастури бўйича ўқитиш турли мазмундаги тадбирларни ўз ичига олади: тарбиявий, тадқиқот, тадқиқот материалларини тўплаш, экспериментал, хорижий лабораторияларда ишлаш, жаҳоннинг таниқли олимларининг хорижий тажрибасини ўрганиш.

В.И.Богословский академик мобилликни ташкил этишда таълим муассасасининг қуйидаги вазифаларини кўриб чиқади: академик тан олиш ва мобиллик учун миллий ахборот марказлари тармоғини жорий этиш; кредитларни қайта ҳисоблаш тизимини жорий этиш; дипломга илова[1].

О.О.Мартиненко мобилликни бошқариш вазифаларининг минимал талаб қилинадиган диапазони қуйидагича бўлиши кераклигини таъкидлайди: хабардор қилиш; мобиллик иштирокчиларининг мослашувига ёрдам бериш; мобилликни меъёрий ва услубий таъминлаш; маблағ йиғиш[2].

Ушбу асосий вазифаларга мувофиқ, мобилликни таъминлайдиган бўлинманинг ташкилий тузилмасини шакллантириш мақсадга мувофиқдир. Таълим муассасасида академик мобиллик имкониятлари ва муаммолари ҳақида ахборот бериш тизимини ривожлантириш мобилликни қўллаб-қувватлаш ва ривожлантиришнинг асосий чора-тадбирларидан бирига айланиши керак. Бунинг учун муайян грант ва алмашинув дастурлари бўйича семинарлар, хорижда таълим олиш масалалари бўйича элчихоналар вакиллари билан

учрашувлар ўтказиш тавсия этилади. Таълим муассасаси веб-сайтида барча жорий грантлар ва алмашинув дастурлари ҳақида маълумотлар мавжуд бўлиши керак

Мобилликни амалга ошириш самарадорлигини ошириш учун мобиллик дастурларида иштирок этаётган барча талабаларнинг маълумотлар базасини сақлаш тавсия этилади. Бундай тизимнинг мавжудлиги академик мобилликни янада самарали мониторинг қилиш имконини беради.

Академик мобилликни таълим муассасаси ичидаги меъёрий-ҳуқуқий қўллаб-қувватлашни ривожлантириш академик мобилликни ривожлантириш йўналишидаги аниқ устувор йўналишлардан бирига айланиши керак. Таълим муассасалари ичидаги қоидалар аниқлиги, равшанлиги, тавсияларнинг аниқлиги билан ажралиб туриши керак, унда иштирокчилар мобиллик алгоритмлари аниқ тасвирланган бўлиши керак. Мобилликни меъёрий-методик таъминлашнинг энг муҳим масалалари қаторига хорижий таълим муассасалари билан қўшма дастурларни ишлаб чиқиш, “мобил” талабалар учун индивидуал режалар ва ўқув дастурларини шакллантириш масаласи киради.

Самарали молиялаштириш тизими таълим муассасасида академик мобилликни ривожлантиришда бирдек муҳим омил ҳисобланади. Бу вазифани жалб қилинган маблағлар ҳисобидан ҳал қилиш мумкин, бунинг учун грантлар излаш, кредитлаш дастурлари ва мобилликни субсидиялаш бўйича ишларни йўлга қўйиш лозим. Шу тариқа таълим муассасалари олдида қийин кўринган вазифалар турибди, уларнинг ечими таълим муассасасининг ўзида жиддий ўзгаришларни талаб қилади.

О.О.Мартиненко [2]таълим муассасаси даражасида академик мобилликни ташкил этишда ҳал қилиниши керак бўлган умумий вазифаларни ажратиб кўрсатади (1-жадвал):

1-жадвал

Академик мобилликни ташкил этишда ҳал қилиниши керак бўлган умумий вазифалар

№	Вазифалар
1.	Талабалар ва ўқитувчилар учун грантлар тизимини яратиш ҳамда ривожлантириш.
2.	Академик мобилликнинг ташкилий механизмлари ва таълим муассасаси ичидаги меъёрий-услубий таъминотини такомиллаштириш.
3.	Талабаларнинг мамлакатлар ва муайян таълим муассасаларидаги таълим мазмуни ҳақида максимал даражада хабардорлигини таъминлаш.
4.	Чет тиллари, халқаро муносабатлар ва минтақашунослик фанларини ўрганишни рағбатлантириш.
5.	Чет элда таълимни таълим дастурлари билан

	интеграциялаш.
6.	Таълим муассасалари ўртасидаги ҳамкорликни давом эттириш.
7.	Чет элликларни қўллаб-қувватлаш инфратузилмасини яратиш.
8.	Зарур ижтимоий-маиший шароитларни яратиш.
9.	Таълим муассасаси ичидаги мобилликни баҳолаш тизимини ишлаб чиқиш.
10.	Академик алмашинув дастурларида иштирок этиш учун танлов ташкил этиш ва ўтказиш.

Ана шундай таълим сиёсатини амалга ошириш натижасидагина талабалар академик мобилликнинг тўлақонли иштирокчисига айланади, таълим дастурларининг сифати, жозибadorлиги ва рақобатбардошлиги ортади.

Демак, юқоридагиларни умумлаштириб, биз таълимни модернизация қилиш муносабати билан талабаларнинг академик мобиллиги ўқув жараёнини ташкил этишнинг умумий шаклига айланиб бормоқда, деган хулосага келишимиз мумкин, шунинг учун академик мобилликни қандай қилиб оптимал ташкил қилиш кераклиги ҳақида ўйлашимиз лозим. Таълим муассасаталабалари ўртасида академик мобилликни муваффақиятли ривожлантириш учун фаолият натижасига таъсир қилувчи шарт-шароитлар зарур.Шартлар деганда, таълим натижасини шакллантиришга таъсир қилувчи бошқа шартли объектлар, ҳодисалар ёки жараёнлар боғлиқ бўлган муҳим ҳолатлар тушунилади.

Таълим натижаси сифатида академик мобилликни ривожлантириш ўқув жараёни шароитида таъминланади.Таълим жараёни деганда биз ўқитувчи ва талабаларнинг таълим ва ўз-ўзини тарбиялаш жараёнлари мажмуи орқали ифодаланган, таълим, тарбия ва шахсни ривожлантириш муаммоларини ҳал қилишга қаратилган махсус ташкил этилган, мақсадли ўзаро муносабатини тушунамиз [3, -Б. 87].

Биринчи ташкилий-педагогик шарт –таълим муассасаталабалари ўртасида академик мобилликни ривожлантиришга қаратилган таълим жараёнининг ўзгарувчанлиги. “Ўзгарувчанлик” тушунчасининг моҳиятини вариантлар-дан ташкил топган бир нечта вариантлар билан ифодаланган “вариант” – модификация, хилма-хиллик, номувофиқлик, “ўзгарувчан” каби тушунчалар йиғиндиси билан ифодалаш мумкин[4, -Б. 68-69].

«Ўзгарувчанлик» тушунчаси мазмунининг асосий белгиларини кўплик, хилма-хиллик, шунингдек, динамизм, ўзгарувчанлик деб белгилаш мумкин. Таълим мазмунининг ўзгарувчанлиги - бу вазиятларни ҳал қилиш жараёнида талабалар учун таълим натижаларини шакллантириш ва ривожлантиришни таъминлайдиган муҳим элементлардир. Таълим мазмунининг ўзгарувчан элементи - бу иштирокчиларнинг субъектив тажрибасини ҳисобга олган ҳолда

вазиятларни яратиш ва уларни ҳал қилиш усуллари (билим, кўникма, муносабат)дир.

Ресурсларнинг ҳамкорлигига қараб таълим муассасаталабаларининг академик мобиллигини ривожлантириш жараёнини кўриб чиқсак, биз учта ташкилий шаклни ажратамиз: таълим муассасаичидаги ташкилот, тармоқ ва кластер.

Таълим муассасаталабалари ўртасида академик мобилликни ривожлантириш жараёнини таълим муассаса ичидаги ташкил этиш бир таълим муассасаси ресурсларидан фойдаланади ва танлаш имконини беради. Икки ёки ундан ортиқ таълим муассасалари, шунингдек, ижтимоий шериклар ресурсларини жалб қилишни ўз ичига олган академик мобилликни ривожлантириш жараёнини тармоқ ташкил этиш жуда чуқур ўрганилган ҳамда таълим амалиётига кенг татбиқ этилмоқда. Тармоқ ташкилотига бир нечта таълим муассасаларининг ресурсларини жалб қилиш таълим муассасаталабаларига таълим олиш учун нафақат мазмунни, балки таълим олиш жойини (таълим муассасасини) ҳам танлаш имконини беради.

Таълим кластери деганда ишлаб чиқариш ва саноат корхоналари билан ҳамкорлик алоқалари билан бирлаштирилган умумий ва касб-хунар таълимининг ўзаро боғланган муассасалари мажмуини тушунамиз.Кластернинг энг муҳим мақсади – ривожланишдир. Бу хўжалик юритувчи субъектлар ва таълим муассасаларининг ресурсларини бирлаштириш орқали амалга оширилиши керак.

Кластер ташкил этиш турли корхоналар, илмий ташкилотлар, ўрта-махсус ва олий таълим ҳамда умумтаълим муассасаларининг рақобатбардошлиги ва самарадорлигини ошириш мақсадида уларнинг кенг ўзаро ҳамкорлигини назарда тутади. Кластер элементлари жуда хилма-хил бўлганлиги сабабли ягона мувофиқлаштириш маркази – ҳудудий мувофиқлаштириш бошқармасини ташкил этиш зарур.

Иккинчи шарт - ўқитувчиларнинг янги касбий функциялари орқали индивидуал таълим йўналишини танлашда педагогик ёрдам.Танлаш - бу мавжуд муқобилларни солиштириш учун асослар ва семантик мезонларни яратишдир. Танлов фаолияти муқобилларни яратиш жараёнига асосланади.

Учинчи шарт – таълим муассасаталабалари ўртасида академик мобилликни ривожлантириш натижаларини мониторинг қилиш. Таълим ютуқларини баҳолаш, агар мониторинг давомида таълим натижаси динамикаси кузатилган тақдирдагина ҳақиқатан ҳам объектив бўлиши мумкин. Мониторинг деганда таълим жараёни ва натижаларининг белгиланган мақсадга мувофиқлиги тўғрисида етарлича тўлиқ маълумот олиш учун таълим сифатининг энг муҳим хусусиятлари тўғрисида маълумотларни доимий равишда йиғиш, қайта ишлаш, таҳлил қилиш ва шарҳлаш тизими тушунилади. Мониторинг нафақат назорат қилиш ва баҳолаш, балки талабалар томонидан таълим натижаларига

эришишни таҳлил қилиш, тузатиш, башорат қилишдан иборат. Тизимли ёндашувга кўра, педагогик жараёни барча ўзгаришлар ҳақида мунтазам маълумотлар билан таъминлайдиган **мониторинг бир неча босқичлардан иборат.**

1. Норматив ва ўрнатиш (мониторингнинг мақсади ва вазифалари аниқланади).

2. Аналитик-диагностик (таълим натижаларига эришиш мезонлари, кўрсаткичлари, даражалари ишлаб чиқилади, ўлчаш усуллари, ахборотни қайта ишлаш, сақлаш ва тарқатиш усуллари аниқланади).

3. Фаолият-технологик (маълумотлар танланган усуллардан фойдаланган ҳолда мониторинг тартибига мувофиқ йиғилади; олинган натижаларни миқдорий ва сифат жиҳатидан қайта ишлаш амалга оширилади).

4. Рефлексив-баҳолаш (натижалар таҳлил қилинади, талабаларнинг реал ютуқлари даражаси кўрсатилади, тузатиш чоралари ишлаб чиқилади).

Таълим муассасаталабалари ўртасида академик мобилликнинг ривожланганлигини баҳолаш мезонлари ва кўрсаткичлари қуйидаги 2-жадвалда келтирилган:

2-жадвал

Таълим муассасаталабалари ўртасида академик мобилликнинг ривожланганлигини баҳолаш мезонлари ва кўрсаткичлари

№	Компонентлар	Мезонлар	Кўрсаткичлар
1	Қийматли компонент	Мотивацион-қийматли мезонлар	- таълимга ҳурмат муносабати; - билиш мотиви; - муваффақиятга эришиш мотиви.
2.	Когнитивли компонент	Когнитивли мезонлар	- таълим тизими, таълим олишнинг усуллари ва шакллари ҳақида билимлар; - шахсий индивидуал белгиларни билиш; - талабаларнинг танловига мос ҳолда таянч ва чуқурлаштирилган даражада ўқув предметларини билиши.

3.	Операцио наль компонент	Мазмун ли- фаолиятли мезонлар	<ul style="list-style-type: none"> - ўқув фаолиятини, жумладан, мустақил ишларни ташкил эта олиш қобилияти; - ахборотлар билан ишлай олиш қобилияти; - лойиҳалаш ва тадқиқотчилик қобилияти; - шахсий фаолияти натижаларини баҳолай олиш қобилияти.
----	-------------------------------	--	---

Таълим муассасаталабалари ўртасида академик мобилликни ривожлантиришнинг критик даражаси талабанинг ўқишни давом эттиришга эҳтиёжи йўқлигини ва ўқишни тугатгандан сўнг ўқишни давом эттириш истаги йўқлигини кўрсатади. Талаба таълим тизими қандай ишлаши ҳақида ёмон тасаввурга эга, ўз қобилиятларини етарли даражада баҳоламайди, ўқиш осонроқ бўлиши учун фанларни фақат асосий даражада ўрганишни режалаштиради. Талаба ўқув фаолиятини яратади, лекин ҳаракатлар оптимал эмас, натижалар кўзланган мақсадларга мос келмайди, муваффақиятсизликлар сабабларини етарли даражада баҳоламайди, самарали фаолиятни амалга ошира олмайди.

Академик мобиллик ривожланишининг паст даражаси талабанинг узлуксиз таълим олиш учун ташқи мотивларга эга эканлиги, ўқишни тугатгандан сўнг у касбий таълим олишни режалаштираётганлиги билан тавсифланади.

Талаба республикамизда таълим тизимининг тузилиши ҳақида билади, лекин таълим олиш шакллари ва усулларини етарли даражада тушунмайди; ўз қобилиятларини етарли даражада баҳоламайди, асосий ва профил даражасида фанларни уларнинг индивидуал хусусиятларини ҳисобга олмасдан ўрганишни режалаштиради, унумли фаолиятни асосан ўқитувчи ёрдамида амалга оширишга қодир.

Таълим муассаса талабалари ўртасида академик мобилликни ривожлантиришнинг ўртача даражаси - бу талабада узлуксиз таълим олиш учун ташқи мотивларнинг устунлиги билан белгиланадиган даража, талаба ўқишни тугатгандан сўнг касбий таълим олишни режалаштиради, лекин фақат керак бўлганда ўқишни давом эттиради.

Талаба республикамизда таълим тизимининг тузилиши ҳақида билади, таълим олиш шакллари ва усуллари ҳақида умумий тасаввурга эга, ўз қобилиятини етарли даражада баҳолайди, асосий ва профил даражаларида фанларни ўрганишни режалаштиради, бир нечта жуда кўп таълим йўналишларини яратади, турли хил ўқитиш вариантлари (ҳар қандай ҳолатда профил даражасида ўқиш учун мавзуларни) тўплайди. Талаба ўқув фаолиятини

ярата олади, ҳаракатлар ва натижалар кўпинча керакли мақсадларга мос келади, муваффақиятсизликлар сабабларини, самарали фаолиятни адекват баҳолайди.

Таълим муассаса талабалари ўртасида академик мобилликнинг юқори даражада ривожланиши талабанинг узлуксиз таълим олиш учун ички мотивлари, онглилиги ва узлуксиз таълимга ижобий муносабатнинг устунлигини назарда тутди. Талабареспубликамизда таълим тизимининг тузилишини, таълим олиш шакллари ва усуллари билди; ўз имкониятларини етарлича баҳолайди, асосий ва профил даражаларидаги фанларни индивидуал хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда ўрганишни режалаштиради, ўқишни тамомлагандан сўнг профил фанларига мувофиқ таълимни давом эттиришга эътибор қаратади.

Талаба ўқув фаолиятини, шу жумладан ностандарт вазиятларда яратади, натижалар кўпинча белгиланган мақсадларга мос келади, муваффақиятсизликлар сабабларини етарли даражада баҳолайди ва нисбатан мустақил равишда самарали фаолиятни амалга оширишга қодир.

Демак, таълим жараёнида таълим муассасаталабалари ўртасида академик мобилликни ривожлантиришда юқори самарадорликка эришиш учун ўқув жараёнида ўзгарувчанликни таъминлаш, ўқитувчиларнинг янги касбий функциялари, натижаларни мониторинг қилиш орқали танловга педагогик ёрдам кўрсатилиши керак.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Богословский, В.И. Развитие академической мобильности в многоуровневом университетском образовании: метод .рекомендации для преподавателей [Текст] / В. И. Богословский, С. А. Писарева, А. П. Тряпицына. - СПб.: Изд-во РГПУ, 2007. - 95 с.

2. Мартыненко, О.О. Проблемы развития академической мобильности и задачи вузов. URL: http://www.vvsu.ru/UserFiles/File/bp/publication/upravl_mobil.doc.

3. Зимняя, И.А. Ключевые компетенции - новая парадигма результата/ И.А. Зимняя. – М.: Логос -2014. - 228 с.

4. Моисеев А.М. Основы стратегического управления школой: учеб пособие/ А.М. Моисеев, О.М. Моисеева. – М.: Центр педагогического образования, 2008. - 256 с.